

НОМУСГА ТЕГИШ ЖИНОЯТЛАРИНИ ТЕРГОВ ҚИЛИШДА ИСБОТЛАШНИНГ АЙРИМ ЖИҲАТЛАРИ

Қулбеков Ойбек Турсиналиевич

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10585860>

Аннотация: Мазкур мақола номусга тегиш жиноятларини тергов қилишда исбот қилишни амалга оширувчи суриштирувчи, терговчи, прокурор, судларнинг хусусан терговчининг ушбу турдаги жиноятларни тергов қилишда қайси жиҳатларга эътибор қаратиши лозимлигига бағишланган.

Калит сўзлар: номусга тегиш, жиноят иши, исботланиши лозим бўлган ҳолатлар, терговчи, далиллар, одам ДНК суд экспертизаси, жиноятларни тергов қилиш, тергов ҳаракатлари.

Ҳозирги кунда амалга оширилаётган ишларнинг барчаси “Инсон қадри учун” тамойили асосида амалга оширилаётганлигини эътироф этиб ўтдик. Гапимизнинг исботи ўлароқ, 2023 йил 30 апрель куни қабул қилинган янги таҳрирдаги Конституциянинг 27-моддасини келтирамиз. Унга кўра, жиноят содир этганликда айбланаётган шахс унинг айби қонунда назарда тутилган тартибда ошкора суд муҳокамаси йўли билан исботланмагунча ва суднинг қонуний кучга кирган ҳукми билан аниқланмагунча айбсиз деб ҳисобланади. Айбланувчига ўзини ҳимоя қилиш учун барча имкониятлар таъминланади. Айбдорликка оид барча шубҳалар, агар уларни бартараф этиш имкониятлари тугаган бўлса, гумон қилинувчининг, айбланувчининг, судланувчининг ёки маҳкумнинг фойдасига ҳал қилиниши керак. Гумон қилинувчи, айбланувчи ёки судланувчи ўзининг айбсизлигини исботлаши шарт эмас ва исталган вақтда сукут сақлаш ҳуқуқидан фойдаланиши мумкин. Ҳеч ким ўзига ва яқин қариндошларига қарши гувоҳлик беришга мажбур эмас. Агар шахснинг ўз айбини тан олганлиги унга қарши ягона далил бўлса, у айбдор деб топилиши ёки жазога тортилиши мумкин эмас¹. Мазкур қоида халқаро норма бўлиб, демократик ва инсон ҳуқуқлари олий қадрият ҳисобланувчи давлатлар суд-ҳуқуқ йўналишида ўз фаолиятларини келтирилган қоида асосида амалга оширишади. Ўзбекистон ҳам ўзининг суд-тергов йўналишидаги фаолиятини халқаро норматив-ҳужжатларда келтирилгани каби ташкил этади.

Бинобарин, **жамиятда адолат** ва қонун устувор бўлиши учун ҳеч бир шахс ўзи содир этмаган жинояти учун жиноий жавобгарликка

¹ Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. 2023 йил 30 апрель куни қабул қилинган 1 майдан кучга кирган. // URL: <https://lex.uz/docs/6445145> (Электрон манбага мурожаат қилинган вақт: 24.03.2023).

тортилмаслиги лозим. Зеро, Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларациясида жиноят содир этганликда айбланган ҳар бир инсон ҳимоя учун барча имкониятлар таъминланган ҳолда, очиқ суд мажлиси йўли билан унинг айби қонуний тартибда аниқланмагунча айбсиз деб ҳисобланишга ҳақли эканлиги², амалдаги Жиноят-процессуал кодекснинг 23-моддасида эса гумон қилинувчи, айбланувчи ёки судланувчи унинг жиноят содир этишда айбдорлиги қонунда назарда тутилган тартибда исботлангунга ва қонуний кучга кирган суд ҳукми билан аниқлангунга қадар айбсиз ҳисобланиши кўрсатиб ўтилган³.

З.Ф.Иноғомжонова ва Г.З.Тўлагановалар жиноят процессида далил ва исботлаш энг муҳим масалалардан ҳисобланиб, жиноятни очиш, айбланувчини фош этиш, жазони муқаррарлигини таъминлашда муҳим аҳамиятга эга. Билиш назарияси далиллар назариясининг асоси бўлиб ҳисобланади⁴ деб таъкидлайди.

Б.А. Куринов исботлаш жиноят таркибини ҳосил қилувчи аломатларни киритиб, уларни ҳар бир жиноят иши бўйича исботлаш предмети сифатида қайд этади⁵.

Таҳлиллар натижаси шуни кўрсатдики, аксарият ҳолатларда зўрлик ишлатиб содир этилган номусга тегиш жиноятдан жабрланган шахсларда қаттиқ кўрқув пайдо бўлиб, уларнинг руҳий ҳолатида ўзгаришлар юз берганлиги учун улар билан тергов ҳаракатларини ўтказишнинг мураккабликлар юзага келмоқда. Шу билан бирга номусга тегишдан жабрланган шахсларни жиноят ҳақида ўз вақтида хабар бермаётганлиги, номусга тегиш жиноятлари бўйича терговга қадар текширувни профилактика инспектори, тезкор вакил ёки суриштирувчилар томонидан ўтказилаётганлиги; терговга қадар текширув ва тергов органлари ходимларининг номусга тегиш жинояти бўйича амалга оширилиши лозим бўлган тергов ва процессуал ҳаракатлар мазмуни ҳамда улар бўйича исботланиши лозим бўлган ҳолатлар юзасидан назарий билим ва амалий кўникмаларини етарли эмаслиги бу турдаги жиноятларни самарали тергов қилинишига салбий таъсир кўрсатиб келмоқда. Шунингдек, ҳудудларда номусга тегиш жиноятини

²Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси. URL: <http://constitution.uz/uz/pages/humanrights>(Электрон манбага мурожаат қилинган сана: 24.03.2023 й)

³Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси // URL: <https://lex.uz/docs/111460> (Электрон манбага мурожаат қилинган вақт: 24.03.2022).

⁴З.Ф.Иноғомжонова, Г.З.Тўлаганова «Жиноят-процессуал ҳуқуқи» фанидан ўқув-услубий мажмуа. –Тошкент: ГДЮИ нашриёти, 2012. –433 бет.

⁵Куринов Б.А. Научные основы квалификации преступлений. awlibrary.ru/izdanie12115.html (Электрон манбага мурожаат қилинган сана: 04.03.2022 й)

фoш этиш ҳамда уни содир этган шахсларнинг айбини исботлашда илм-фан тараққиётининг илғор ютуқларидан доимий равишда фойдаланиш имкониятининг йўқлиги, жабрланувчи ва уларнинг яқинлари хавфсизлигини етарли даражада таъминланмаётганлиги каби ташкилий масалалардаги камчиликлар айнан ушбу турдаги жиноятларни ҳар томонлама тергов қилишга тўсқинлик қилмоқда.

Қонунчилик нуқтаи назаридан қараганда амалдаги жиноят-процессуал қонунда оғир ва ўта оғир жиноятлар бўйича рағбатлантирувчи нормаларнинг етарли эмаслиги мазкур йўналишда ҳали қилинадиган ишлар кўплигидан далолат беради.

Номусга тегиш жиноятларини тергов қилишда педагог ва психологларнинг имкониятидан унумли фойдаланилмаётганлиги бу эса терговчиларда далилларни аниқлаш, тўплаш ва текширишда бир қанча қийинчиликларни юзага келтирмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенатининг 2021 йил 28 майдаги «2030 йилга қадар Ўзбекистон Республикасида гендер тенгликка эришиш стратегиясини тасдиқлаш ҳақида»ги СҚ-297-IV-сон қарорида жамиятнинг турли соҳаларида аёлларнинг нуфузини ошириш ҳақида сўз боради. Шу муносабат билан Тергов департаменти бошлиғининг 12.04.2021 йилда 75-сонли фармойишида ҳудудий тергов бошқармалари учун аёллар терговчиларни жинсий эркинликка қарши жиноятларни тергов қилишда ролини кучайтиришга эътиборни қаратувчи идоравий-норматив ҳужжат қабул қилинган. Юқоридаги норматив ҳужжатларда белгиланган талаблардан келиб чиқиб ИИБ ҳузуридаги Тергов департаменти ва унинг ҳудудий бўлинмаларида аёл терговчиларнинг фаолиятини кенг кўламда йўл қўйиш лозим.

Бундан ташқари, тадқиқотимиз доирасидаги жиноятни самарали тергов қилишга тўсқинлик қилиувчи яна бир омил номусга тегиш жиноятидан жабр чеккан аёлларнинг бир қисми ўзининг ёки фарзандларининг келажаги ёхуд оиласининг обрўсига зарар етишидан қўрққанлиги учун тергов органларидан мазкур ҳолат бўйича жиноят ишини қўзғатмасликни ва жамиятнинг бошқа аъзолари бундан хабар топмаслигини талаб қилаётганлиги (одатда бундай вазиятларда жабрланувчилар кўрсатув бермайдилар) жиноят ишини Жиноят-процессуал кодекснинг 22-моддаси талабларига биноан ҳар томонлама, тўла ва холисона тергов қилинишига тўсқинлик қилмоқда.

Саналган омиллар номусга тегиш жиноятларини афсуски самарали тергов қилишга салбий таъсир кўрсатмоқда. Бунинг оқибатида исбот қилишни амалга оширувчи субъектлар томонидан далилларни аниқлаш, тўплаш ва текширишда қийинчиликларни юзага келтирмоқда.

Мухтасар қилганда, номусга тегиш билан боғлиқ жиноятлар бўйича исботланиши лозим бўлган ҳолатларни такомиллашуви амалиёт ходимлари томонидан ушбу турдаги жиноят ишлари бўйича терговни тўғри режалаштирилишига, тергов ҳаракатларини синчковлик билан, ҳар томонлама, тўла ва холисона олиб борилиши орқали ҳақиқатни аниқлашига хизмат қилади.

Адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. 2023 йил 30 апрель куни қабул қилинган 1 майдан кучга кирган. // URL: <https://lex.uz/docs/6445145> (Электрон манбага мурожаат қилинган вақт: 24.03.2023).
2. Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси. URL: <http://constitution.uz/uz/pages/humanrights>(Электрон манбага мурожаат қилинган сана: 24.03.2023 й)
3. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси // URL: <https://lex.uz/docs/111460> (Электрон манбага мурожаат қилинган вақт: 24.03.2022).
4. З.Ф.Иноғомжонова, Г.З.Тўлаганова «Жиноят-процессуал ҳуқуқи» фанидан ўқув-услубий мажмуа. –Тошкент: ТДЮИ нашриёти, 2012. –433 бет.
5. Куринов Б.А. Научные основы квалификации преступлений. awlibrary.ru/izdanie12115.html (Электрон манбага мурожаат қилинган сана: 04.03.2022 й)

